

kažemo li da je i Smoljanova bibliografija o Neretvi (sa više od 1000 jedinica) zacijelo značajan prilog ovoj knjizi, potreban jednako historičaru i arheologu, demografu i sociologu, ekonomisti i povjesničaru umjetnosti.

Dakle, Smoljanovoj monografiji o Neretvi pisanoj jednostavnim stilom i kratkom odmjerenom rečenicom, uza sve mane koje se gube u mnoštvu vrлина, pripada ono mjesto u hrvatskoj historiografiji koje je teško zamijeniti. Koliko je ova tvrdnja točna prosuditi će sami čitatelji Smoljanova opsežnog teksta u kojemu ima i kraćih priloga naših eminentnih stručnjaka (Aleksandra Stipčevića, Ćirila Petešića i Matka Peića).

Ante Laušić

LEO STUBITS: IM DIENSTE DER EINHEIT

Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Kroatische Sektion des Pastoralamtes, Eisenstadt, 1988.

Nakon knjige Štefana Geošića »Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten« (»Garidišćanski Hrvati tijekom vremena«), Beč 1986, o čemu smo pisali u *Migracijskim temama* br. 1/1986, knjiga Leona Stubića »Im Dienste der Einheit« drugo je djelo o Gradišćanskim Hrvatima na njemačkom jeziku, koje je u tamošnjoj bilingvističkoj stvarnosti namijenjeno i Austrijancima njemačkoga materinskog jezika. Leo Stubić (1932), poznati hrvatski kulturni radnik u Gradišću, dosad je objavio više znanstveno-publicističkih i popularnih djela bilo na materinskom mu hrvatskom bilo na njemačkom jeziku. Kao župnik u hrvatskom selu Vulkaproduštofu (Wulkaproduersdorf) kraj Željezna (Eisenstadt) i pročelnik Hrvatske sekcije Pastoralnog ureda te nosilac drugih dužnosti u upravi željezanske dijeceze, svakako je kompetentna ličnost za obradu materije koju nudi ova knjiga. U njoj je autor predstavio etničku i jezičnu specifičnost Željezanske biskupije čiji su vjernici uz pripadnike većinskog naroda, još i Hr-

vati i Mađari. Neposredan povod nastanku knjige jest 75. obljetnica rođenja željezanskog biskupa Štefana Laszla (1913), koji je neosporno zaslužan za zastupljenost hrvatskog jezika — i njemu samome materinskog — u crkvenoj praksi njegove biskupije. Te okolnosti poslužile su autoru da u pregledu iznese noviju crkvenu povijest Gradišća s posebnim naglaskom na tamošnju trojezičnost. Autor i njegovi suradnici ističu da knjiga nije znanstveno djelo nego publikacija koja »hoće u prvom redu dati informaciju«.

Uvodni dio knjige (do 72. str.) zauzima pregledna informacija o nastanku te crkvene pokrajine koja se našla u granicama Austrije 1921. Najprije su njome upravljali apostolski administratori, a od 1963. prema papinskoj buli iz 1960, postale su političke granice Gradišća i granice nove dijeceze s ordinarijem Štefanom Laszлом na čelu. Od 72. do 289. stranice navode se podaci o hrvatskom dijelu pripadnika (vjernika) Željezanske dijeceze, njenoj organiziranosti i funkcioniranju crkvenog života na tom području. Autor i suradnici obavješćuju čitatelje da se u Gradišću u 29 župa (od ukupno 172) obredi obavljaju na hrvatskome, što će reći na tamošnjem jezičnom standardu koji počiva na domaćim čakavskim govornicima, dok je u 8 župa hrvatski u upotrebi uz njemački jezik. Istovremeno je mađarski jezik dominantan u 2 župe, a u 2 još uz njemački. U svim ostalim župama, u liturgiji i drugim obredima, u upotrebi je dakako njemački. Spomenuti pregled župa sadržava broj žitelja (vjernika), njihovu pripadnost po materinskom jeziku, te podatak o godini osnutka župe, kadšto od strane hrvatskih kolonista. Institucija hrvatskog dekanata sa sjedištem u Velikom Borištofu (Grosswarasdorf), popis sadašnjih crkvenih ljudi u Gradišću te djelovanje dušobrižnika na hrvatskom jeziku ispunjavaju poglavlje o liturjijskom naviještanju. Za liturjijske potrebe, napose nakon drugog vatikanskog koncila, trebalo je u Gradišću izdati propisane knjige na hrvatskom jeziku, što je i učinjeno, pa su njima opskrbljene sve hrvatske i jezično miješane župe. Napomenuti valja da se te knjige rabe i u župama nastanjenim Gradišćanskim Hrvatima u Mađarskoj i Čehoslovačkoj. U tretiranju jezičnog elementa, govorinoga i pjevanog, u bogosluzju i i-

nim obredima, što se prakticira u selima s hrvatskim i etnički miješanim stanovništvom, Leo Stubić i njegovi suradnici vrlo su iscrpni, pa čitatelj dobiva o tome do pojedinosti potpunu sliku. Vjeronaučna pouka, s obzirom na upotrebu jezika, kao i upotrebu jezika u dječjim vrtićima, korisne su informacije koje pokazuju dio gradišćanske stvarnosti. Više autorovih suradnika pozabavilo se djelovanjem hrvatskoga crkvenog osoblja u narodnim poslovima vlastite manjine u bližoj i daljoj prošlosti u Gradišću. Valja istaći da su ti ljudi veoma zaslužni za razvitak hrvatske kulture i očuvanje jezika u njihovom zavičaju. Poglavlje je upotpunjeno kraćim pregledom hrvatske nacionalne povijesti te osnovnim podacima o hrvatskom iseljavanju u 16. stoljeću u zapadnougarske i susjedne krajeve. Progoni hrvatskih svećenika u Gradišću za vrijeme nacizma (1938—1945) posljedice su njihova čvrstoga rodoljubnog držanja, o čemu u knjizi nalazimo više vjerodostojnih podataka. Najznačajniji literarni pregaooci, likovni umjetnici i znanstveni radnici među Gradišćanskim Hrvatima također su našli svoje mjesto u ovom poglavlju. Navedena su najvažnija djela tamošnje hrvatske nabožne literature od 17. stoljeća do danas, te svjetovna novijeg vremena kao i gradišćanskohrvatska periodika, koju su pokretali, uređivali i izdavali hrvatski svećenici i laici. Dakako da je zabilježeno i današnje crkveno novinstvo u kojemu prednjači *Crkveni glasnik Gradišća* (od 1946), prvi tamošnji hrvatski list pokrenut nakon

drugoga svjetskog rata. Dug je popis župnih listova po župama s hrvatskim življem, čiji prilozi sadržavaju mjesne vijesti o crkvenim i kulturnim zbivanjima iz kojih zrači seoska intima. Dakako da su zabilježeni i novi masmediji riječi i slike. Hrvatski dio ove knjige završava prikazom hodočašća Gradišćanskih Hrvata u njihovu kraju i susjednim austrijskim pokrajinama. Završni dio djela zaprema prikaz vjerskoga i kulturnog života Madara u Gradišću.

Knjigu Leona Stubića i njegovih 25 suradnika, sa više od 350 stranica teksta dopunjuje četrdesetak dokumentarnih fotografija, a likovna rješenja o motnog lista, ukusna i privlačna (grbovi Željezanske dijeceze i biskupa Štefana Laszla) potječu od gradišćanskohrvatskog kipara Tome Rešetarića (1939). Informativan biografsko-bibliografski prikaz autora i suradnika na kraju knjige čini ju još potpunijom.

Predstavljena knjiga većim svojim dijelom nudi čitaocu pregled crkvenosti Gradišćanskih Hrvata u nedavnoj prošlosti i u sadašnjici. Usto, ona informira čitatelja i o nizu povijesnih i općekulturnih pojava koje se ne mogu odvojiti od glavne teme. Preglednost u iznošenju mnoštva podataka, zasnovanih na navedenoj literaturi i izvorima, te objektivno prikazivanje zasluga Crkve na gradišćanskohrvatskom tlu za očuvanje narodnog bića, bitne su značajke ove knjige. Ona tako postaje još jedno u nizu vrijednih pomagala za proučavanje hrvatske dijasporu u Gradišću.

Stjepan Krpan